

מאמר הדור' - לדורנו ולדורות ?!

(תגובה והארות בעקבות המאמרים בגיליון הקודם)

א. רקע¹

אחת התופעות המרתקות כל אדם המנסה להתבונן בדור שלנו, היא הצימאון ללימוד 'קבלה' - נסתר, סוד, מיסטיקה². צימאון זה חוצה את כל הקווים המוכרים לנו – דתיים, מסורתיים וחילוניים, אינטלקטואלים ושאינם, עניים ועשירים, ספרדים ואשכנזים, ותיקים ועולים חדשים. המדהים בתופעה הוא לא רק הכמות האדירה של עשרות ואולי אף מאות אלפים, אלא הפריסה הרחבה והלא-ממוקדת בערוץ חברתי או תרבותי אחד. לכשנתבונן בתופעה ובשורשיה, ניתן יהיה להציע שני הסברים מרכזיים.

הראשון: סוציולוגי תרבותי - התקופה שבה אנו חיים הרוויה בתובנות חיים ובקודים פוסט מודרניסטים, ראשיתה ושורשה ביאוש גדול ונורא של האנושות (בעיקר זו בחצי הכדור המערבי - 'המפותח') מההבטחות ה'משיחיות' של המודרנה, ומחוסר מימושן המוחלט כמעט. 'נביאי' התקופה בשיאה הגדולים, דיברו על לא פחות מאשר 'גאולת עולם'. הם אף קראו לעידן המהפכות הטכנולוגיות והחברתיות-פוליטיות ולהתעוררות ההשכלה - 'עידן הארות' (בעיקר למאה ה-18 לטעון). השוויון והמדע, הדמוקרטיה והחופש, הטכנולוגיה והאומנות – יביאו - כך הבטיחו לנו, את תור האושר הנצחי לעולם כולו ולאדם הפרטי במיוחד.

ההתנפצות הכמעט מוחלטת של חלום משיחי זה, התחוללה בעיקרה במהלך שתי מלחמות העולם העקובות מדם. מלחמות אלו והימים שבעקבותיהן שיקפו את **חוסר התוחלת** שבמודרנה (כל זאת מבלי לשלול את ערכה ואת הרווחה שהביאה זו האחרונה לעולם). יתר על כן המודרנה חידדה עוד יותר מבעבר את חוסר יכולתה של האנושות לגאול את עצמה (ללא א-להות). נתגלה לפתע כי אכן כוחו של המדע גדול הוא, ועל כן בימים ספורים של מלחמה אפשר להרוג ולחסל מאות אלפים רבים של אנשים, יותר מאשר בשנים ארוכות של מלחמת שלושים השנה למשל. כמו כן התברר כי האדם לא נעשה במהלכה של המודרנה יותר מאושר ומסופק. אדרבה - העולם המדעי והטכנולוגי חשף אותנו במלוא קלונינו, כבודדים ומנוכרים, כנטולי אהבה ואושר, וכחסרי משמעות ערכית קיומית לחיים. ממש תהליך 'קוהלת' במיטבו - עולם שיש לו הכול, וניסה הכול, אך באמת אין בידו כלום. כל אלו הביאו אנשים רבים לתחושה כי עולם הנגלה אֶכּוּב ויֵאָשׁ. הפסיכולוגיה, הפילוסופיה, המדע ואף הדתות אינם מסוגלים לפתור את בעיית אושרו של האדם. על כן מסתובב לו האדם הפוסט מודרני בתחושת ייאוש, ומאידך עם ניצוץ של תקווה ש'אולי יש איזה סוד', שאם רק אגלה אותו חיי יהפכו סוף סוף להיות מאושרים, אוהבים, מסופקים ומלאים.

ההסבר השני: רוחני אמוני - מתוך נקודת מבטה של התורה והנבואה על החיים, אנו נחשפים אל הרובד היותר פנימי במציאות. רובד זה גילה את אוזנינו זה מכבר כי בדורות של ימות המשיח ייפתחו גם שערי חכמה עליונה, והנסתר והפנימיות יהיו מצויים בעולם, וגלויים יותר מבעבר. על כן בהגיע תור גאולת העולם - "וקול התור נשמע בארצנו", מגיע גם זמנה של תורת הסוד להיגלות. או אז יוצר ריבוננו של עולם צימאון רוחני אדיר לתורה זו. צימאון זה הנוגע בנפשות העולם כולו, וישראל בתווכ, גורם לרצון ולחיפוש, כמו גם להצפה של מקובלים נטולי קבלות, וסתם שרלטנים במאותיהם. ככל שעולים אנו במעלות הגאולה, מתרחבים שערים אלו בהדרגה - עם שובנו לארץ, ובמעלות הקדושה עם בניין שלטון וממלכה, ועוד הלאה בשחרור ירושלים עיר הקודש והמקדש. למעשה נראה כי שני המישורים החופפים ומשיקים זה לזה, משלימים האחד את חברו. האחד עוסק בשורשים הרוחניים של התופעות, המייצרים בסוד דעת עליון והשגחת את מצבי הנפש, החברה והתרבות, ומתוכם את התהליכים העולמיים והנפשיים-אישיים המובלים את ההיסטוריה. משנהו - המעשי - מברר כי הדברים כבר כאן – מתגלים, מופיעים וזולגים אל תוך המציאות המעשית של החיים.

¹ למען שמירה על רצף הכתיבה, אשתדל למעט בציטוטים ובמובאות מכתבי הרב, מכיוון שהקוראים והלומדים הינם תלמידי חכמים, על כן ישלימו הם על פי רוחב דעתם את המקורות הנלווים. כמו כן לימדני ת"ח אחד שכשבים לדון בשיטה רחבה של תורה, אין ללמוד ממובאה וציטטה זו או אחרת, אלא ממבט אינטואיטיבי כללי על משנתו.

² אין בתיאור משום הסכמה עם כל שיטות הלימוד והפצת תורת הסוד לרבים, שחלקן שרלטניות ורקובות - כפי שאני נחשף לתופעה לעתים קרובות דרך לומדים ולומדות באזור תל אביב, הנסחפים למכוני קבלה ומיסטיקה למיניהם, וחלקם סתם שטחיים המרדדים את תורת הסוד לכדי כמה קודים וסיסמאות נטולות חיים. הניסיון הוא 'לקרוא' תופעה, וגדולים וטובים יצטרכו להציע פתרונות ומרווה לצימאון זה.

תיאור זה של הסברת התופעה הובא כאן על מנת לשקף עיקרון שלעניות דעתי הינו קריטי להבנת תהליכי הדור. ישנם שני מישורים בהם ועל ידם ניתן להתבונן בכל תופעה. האחד סיבתי-חיצוני, והשני רוחני-פנימי. נראה כי בניגוד למקובל לחשוב לעתים, בחן מרן הרב את דורו דרך ובעזרת שני הכלים גם יחד. זאת מתוך הבנתו שמבט מזווית אחת בלבד, מחמיץ את האמת הא-להית המתגלה במציאות השעה.

ב. מבוא

מתוך עיון במאמרים שהתפרסמו בגיליון הקודם, חשתי כי שתי נקודות התייחסות מרכזיות חסרו, או שטושטשו והועם אורן.

הראשונה: מה היה מקור ושורש התייחסותו של מרן הרב אל דורו, שמהם מניעיו לניתוחו את דורו ואת הדורות שיבואו לאחרי, והמסקנות העולות מניתוח זה להבנת דורנו שלנו.

השנייה: מה הן הנגזרות המעשיות הנובעת ממבט זה על דורנו שלנו. מה הם צרכיו הרוחניים, כיצד יש להתייחס אל כפירתו ויצריו, מה הם תהליכי רוחו ונפשו, וכיצד היא הדרך שלו אל עצמו ואל א-להיו?

ברובם של המאמרים עלה כי מישור התייחסות של מאמר הדור הוא המישור הסוציולוגי - תרבותי, היינו ניתוח חברתי של חלקים כאלה ואחרים של דורו של הרב. במאמר אחד הודגש המבט הרוחני-נשמתי, הסמוי מן העין המנתחת - שהוא הוא מקורם ועיקרם של המסקנות הרוחניות שבמאמר 'הדור'.

לענ"ד, מישור התייחסותו של הרב מורכב משלושה חלקים וקווי ניתוח, שמבלעדיהם אין שום אפשרות לקרוא את הדור, וללא הבנתם אין יכולת לזהות מהו ההיבט הרוחני על דורנו שלנו.

ג. אמת – לאמיתה!

הגמרא (שבת י, א) אומרת כי "כל דין שדן דין אמת לאמיתו... כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשי בראשית". בעלי התוספות (מגילה טו, ב) מבארים כי ב'דין מרומה' יש לחקור העדים היטב על מנת להוציא את הדין לאמיתו. ידוע הוא ביאורו של הגר"א כי בכל הכרעת דין ישנם שני חלקים. האחד הוא הידע ההלכתי-משפטי: מה הדין במקרה שכזה. השני הוא ההבנה מה באמת אירע. כאשר מדובר במקרה סבוך שבו מעלים המתדיינים טענות סותרות ומספרים כל אחד סיפור אחר, יש צורך ראשוני לברר היטב מה אכן אירע. כל ניסיון לפסוק ללא ידיעת המציאות, ייצור דין שהוא 'אמת' אך לא לאמיתה של מציאות.

גם בניתוח רוחני אנו מחויבים לחקור במגמה לחשוף הן את המציאות האמיתית כפי שהיא ברמה החברתית, התרבותית והמעשית, והן במישורים הרוחניים המקוריים כפי שמתגלים הם בתורה ובתורת הסוד בפרט.

אך שאלת השאלות היא כיצד מתארים ומשקפים את 'הדור'? מיהו 'הדור'? אנשי האקדמיה והמדע או אנשי התורה והמוסר? יצרני התרבות או צרכניה? אנשי גוש דן או הפריפריה? המתגייסים למילואים או המשתמטים? וכן הלאה...

ישנה תשובה נפלאה וידועה בשו"ת ישועות מלכו (יו"ד סי' סו). בסיומה של תשובה זו העוסקת בשאלה ההלכתית של מצוות העלייה לארץ, כותב רבי יהושע מקוטנא:

...ואין ספק שהיא מצווה גדולה כי הקיבוץ הוא אתחלתא דגאולה, ונאמר עוד אקבץ עליו לנקבציו

ועיין ביבמות דף ס"ד שאין השכינה שורה פחות משתי רבבות מישראל, ובפרט עתה שראינו התשוקה

הגדולה הן באנשים פחותי ערך הן בבינונים הן בישרים בלבותם קרוב לחזאי שנתנוצץ רוח הגאולה

אשרי חלקו שהוא ממזכי הרבים.

מנין לו ל"ר' ישוע'ה"³ הוודאות הקרובה הזו? וכי ישב בישיבה של מעלה, והציץ אל מאחרי הפרגוד? אין לו לדין אלא מה שעניו רואות. מתבונן הוא ענק הדור בדורו ומנסה לקרוא את האותיות שטמן רבש"ע בנשמות הדור ובפעולותיו. יודע הוא כי תהליך הפועל רק על חלק קטן מהדור הינו חלקי ולא משקף⁴. מאידך יכולת

³ כך נהגו לכנותו בחיבה ובהערצה אנשי וחכמי דורו.

⁴ לעני"ד כך הוא גם הדבר בנושא 'תנועת התשובה'. ישנם כמה אנשים המכונים 'גדול מחזירי בתשובה שבדור', אך יכולתם להשפיע מתמקדת בציבור מסוים אחד, אינטלקטואלי או עממי, חוזרי הודו ו'פריקים' למיניהם או אקדמאים 'מרובעים'. אשרי חלקו של הזוכה ללמד תורה לכל יהודי. אך תשובת הדור אין כאן ולא תהיה, משום שזיהוי התהליך שמוביל רבשי"ע לנתינת לב חדש לעמו, ולהשבתם אל הליכה בתורתו וקיום מצוותיו - כדברי הנביא, עובר דרך תהליך שיוכל לגעת בכל סוגי נפשות הדור, ומתוך כך בע"ה בעם ישראל כולו, ואפילו במכונים דתיים וחרדים... על כך כתב הרב (איגרת שעה) לתלמידו הגדול הרב חרל"פ את הדברים הידועים על "ואם יבוא אדם לחדש דברים עליונים... לא יוכל לכוון שום דבר לאמיתתה של תורת אמת". ואכמ"ל.

לסקור את הדור כולו אין בידי אדם, הן בשל הכמות והן משום איכות הסקירה המבקשת לקרוא לא רק את הגלוי, אלא גם ובעיקר את הסמוי מן העין הפועל באורח תת הכרת⁵.

הפיתרון שאותו מציע ר' יהושע מקוטנא מזכיר במובן מסוים 'סקר משקף'. על מנת לזהות תהליכים א-להיים גדולים המניעים את **עם ישראל כולו** לתהליכים חדשים, למקומות אחרים ולתחייה רוחנית ולאומית, יש לקרוא את התקופה דרך סגנונות וגונו הציבור השונים. אם נגלה כי תופעה מסוימת (כתופעת לימוד הקבלה וחיפוש הסוד) מופיעה לפתע כמעט יש מאין, בשכבות וברבדים רבים ומגוונים של הציבוריות הישראלית יש כאן שלב ראשון וקריטי במושג "לאמתו" של דין. או אז יודעים אנחנו כי התופעה משקפת מגמה א-להית נסתרת בדור ובשעה. כך התבונן מרן הרב בדורו שלו, וכך אנו נדרשים להתבונן בשלנו.

הרב 'קרא' את הדור ואת הקודים הפנימיים שלו, המניעים ומזיזים אותו קדימה - להשכלה, ציונות, סוציאליזם ועוד. כשהשווה זאת הרב למקורות התורניים והקבליים המדברים על דור עקבותיו של משיח, דור הגילוי (כעקבות שמותיר אדם בחול) ודור נשמות העקביים של הדורות כולם גילה זהות מדהימה. המקורות על "רוכב על חמור", "טב מלגיו וביש מלבר", "התבסמות העולם", "הקדושה המצטרפת" ועוד ועוד⁶.

הגילוי הזה של המתאם המדהים בין סתרי תורה הנוכחים לבין הופעת הדור הגלוייה כאמור, היא המשקפת ומגלה את הדור כבעל נשמות חדשות ועליונות - כדור של תחילת גאולה - "כי קרבו לבוא". דורנו שלנו הינו המשך ישיר (ודוק! המשך ולא השתקפות) של דורו של הרב. על כן בבואנו לבאר את מהלכו הפנימיים ואת שאיפותיו הגלויות והסמויות, עלינו לצעוד בדרכו של הרב. זאת בשני המישורים: **הראשון**: ההבנה כי אם דורו של הרב היה בעל נשמות ענקיות, ואינו מסוגל לסבול דברים קטנים ותורה רצוצה, ק"ו בן בנו של ק"ו דורנו שלנו. **השני**: הצורך להשתמש ב'כלי המחקר' שנתגלו לנו, כשיטה לבאר נכון את תהליכי התקופה והופעות הנפש והנשמה הלאומית והאישית.

ד. הייאוש החיפוש והצימאון

פגשתי לא מכבר אברך ב'כולל' - חילוני בעברו - שכעת יושב ולומד תורה. בראשית דרכו היה מחובר כולו למחזיריו בתשובה, ולתפיסתם הרוחנית ואף הפוליטית. במהלך השנים נעשה מחובר יותר ויותר לתורה הגואלת מבית מדרשו של הרב קוק. לא מכבר העזתי ושאלתי "איך יתכן שאתה, שכל כך מחובר לתורת הרב, היית תקופה ארוכה מחובר לעולם תורני ודתי אחר לגמרי?". ענה לי הבחור בכנות מדהימה: "כשאתה צמא מאוד אתה מוכן לשתות כל מים, אפילו מים מלוחים (ואין חלילה ככוונתי לומר ש'שם' משקים מים מלוחים). אח"כ כשאתה קצת מתחיל לרוות, אתה מפתח הבחנה בטיב המים בעומקם ובצלילותם".

נראה לעניות דעתי כי בעקבות הניתוח שלעיל, יש לקרוא את דורנו שלנו בשלושת המישורים שבכותרת. מתברר כי הייאוש הנורא שאותו (על פי מחקרים) חש וסובל הרוב המוחץ, מייצר אצל חלק גלוי - שגם הוא גדול ורחב, את תחושת החיפוש והרצון לגלות את סוד החיים המאושרים. שלבים אלו שאותם מתאר הרב במאמרו "צימאון לא-ל-חי"⁷, מתבטאים בסערה פנימית, בטלטלה נפשית ובאי נחת עמוקה מהחיים.

ישנם - כך מתואר שם - שלבים שבהם האדם הוא כספינה המיטרפת בים, ואחרים שבהם חש האדם שלוה מדומה ודומה לאותה ספינה שלפתע נתקעת על שירטון ודוממת בשלוה בלב הסערה. אמנם לא יארכו הימים והרוח ייחלץ ממסגרותיו ויטיל את הספינה בכוח שוב אל הים. אך יתכן ותפקידם של אנשי אמונה בדור, לסייע לאחינו לחוש את הטלטלה הזו, ולהעלות ולהציף אותה אל המודעות וההרגשה. בין כך ובין כך סופו של הצימאון להתיילד, או אז מגיעים אנו אל שלב הצימאון הרוחני והנפשי המודע הגלוי והמורכב. גלוי ומודע - כי הלב מזהה ויודע את מרת נפשו וצרכיו, ומאידך מורכב משום שהחשש מסיבוך החיים וממחויבות יתר, גורם לחיפוש של 'מנטרות'⁸ נטולות מחויבות, ורוחניות שאינה מחייבת שינוי באורח חייו ובהתנהגותו והנהגותיו היום יומיות.

⁵ . או 'על תודעתי' - כלשונו של הרב באורות הקודש א, קפז.

⁶ . מורנו הרצי"ה שולח בתחילת שיחתו על מאמר הדור לשתי איגרות. איגרת תקנה - שבה עוסק הרב בעקרונות הנוכחים, ואיגרת שלב - שבה מברר הרב את היסוד של התבסמות העולם במהלך הדורות, וכינוס והצטברות הקדושה שבכל הדורות, עד שבדור אחרון עוצמת הקדושה המצטברת בהמוני הדור כ"כ גדולה, ואין לכפירה ולמינות כוח אמיתי למנוע שיבת באיהם - עיי"ש.

⁷ . אורות, זרעונים, עמ' קיט.

⁸ . מושג מתרבויות המזרח הרחוק, שמשמעותו מילים ו'שמות' אותם הוגה האדם שוב ושוב - בדרך כלל בעת מדיטציה, והן פועלות על האדם ומייצרות התעלות רוחנית וזיכוכ נפשי. שמעתי בשם המקובל הרב יהודה ליאון אשכנזי, כי מנטרות אלו הן "שם טומאה" שמסר על פי התלמוד אברהם אבינו לבניו מפילגשיו. להם זה שם ולנו טומאה, כי אנו מצווים לעמול רוחנית ומוסרית לתיקון עולם במלכות ש-די, ולא להסתפק במגיה רוחנית.

זהו השלב הקריטי שבו אנו נקראים להציע בפני המחפשים לסוגיהם וגוניהם עולם רוחני ואמוני מחייה ומרומם, על מנת שיהיו כי המים המרווים באמת את צימאונם מצויים ב'שדה אשר ברכו ד' באור התורה והאמונה. מאידך הרגישות לפחד ממחויבות פתע ומשינויים קיצוניים תחייבנו לסבלנות גדולה שאיננה בטלנית, ולרגישות עמוקה המבינה ומרגשת את עומק החש ועוצמת הכוחות הנדרשים על מנת ליצור שינוי בחיינו שלנו. מעל הכול שלב זה מחייב לענוות אמת המודעת לכך שגם אצלי ראוי שיהיה צימאון לתורה גדולה יותר ועמוקה מכל מה שהכרתי, ולכוננות להקשיב ולחוש קודים ורמזים לכיוונה מחיפושו ומעולמו החיובי של אחי הלומד עמי.

ה. מבוא העיר והדרך עדין

בתחילתו של מאמר הדור קורא הרב אל תלמידי החכמים שב'יישוב הישן': הבה נכין לו הדרך, נראה לו את מבוא העיר... נודיע לו שיימצא מה שהוא מבקש דווקא בגבול ישראל. לקראת סיומו של המאמר קורא הרב ביתר עומק ובקול גדול: להם אנו צריכם ללמד תורת חיים ממקור החיים, דרכי מוסר מלאי אורה וצהלה⁹... עד שמעצמם ימצאו את השלמת כל אידיאליהם, ואת אדירות כל חפציהם... שהם מתאימים לעוזה ותפארתה, לחסנה והדרה של אור עולם, של אוצר החיים לתורת החיים.

אם זכינו לכונן "לאמיתתה של תורת אמת" בקריאה הפנימית של מהלכי דורנו, נגזר מכך כי הדרך של דור זה אל ירושלים של מעלה, עוברת בכל אותן **סוגיות שהנפש**¹⁰ **הדורית כמהה להן**. אותן אלו הניצבות במרכז הזעקה והחיפוש, ולעתים אף במחאה החריפה כנגד תורה ודת קטנות ומצומקות.

במהלך עיון **המנסה כדרכו של מורנו, לחשוף את נקודות האור שבחילוניות העכשווית** (בחילוניות, ולא רק בחילוני הפרטי¹¹) יחשפו לעינינו מגוון של סוגיות, כמו: היחס שבין המעשה לבין הלב העומד מאחוריו; - שבין גופי תורה ומצוותיה; - שבין חיי **המעשה** לבין **הנשמה** המחייה אותם והמאירה בכל פרטיהם. נוכל לפגוש את אי המוכנות לקבל תורה חלקית ומצומצמת המנתקת בין הגופים לנשמה המחייה אותם. סוגיה מרכזית **כחיפוש אחרי הכללים** האין סופיים והמאירים בנשמה ובנפש, שמהם ורק מתוכם נגזרים הפרטים ופרטי הפרטים¹², עד לכל ניצוץ שבתקנות הז"ל והנהגותיהם. כללים אלו חייבים יהיו להכיל - כדברי בן עזאי בספרא לקדושים, את "זה ספר תולדות אדם", ואת תורת האדם הפנימית המלאה והמאשירה.

תורה פנימית זו המתאימה לצורכי הנפש ולזעקת הנשמה, מחויבת היא להאיר את נפשו של אדם בכל אותן נקודות חיפוש וכאב שבהן נגענו. אושר ואהבה, שמחה עונג ועדן, הנאה וסיפוק, מלאות וחיי חברה, משפחה ואישות, יצרים יצירה ואומנות, חיים וזרימתם, חופש עצמיות ומימוש.

לימוד זה יכלול את שני הפנים המתבקשים, ה'סור מרע' וה'עשה טוב'. בשלב ה'סור מרע' יש לברר וללבן את המושגים על דרך התיקון והסרת ה'סטיגמה' השלילית. הסרת המחיצות בין האדם לתורה תגלה ביום שיגלה שכמעט כל מה שידע על התורה, אינו נכון. ותחושות חנק וסתירה רבות לעולמו הנפשי מדרכה של תורה, נובעות מחוסר ידע ומטעות נפוצה החושבת כי התורה שוללת וסותרת מושגים ורצונות אלו- הנזכרים לעיל. במקביל יעשה הלימוד החיובי, זה המברר את עומקו של כל מושג, את נקודת האורה הא-להית המחיה אותו, ואת מקורו ומקומו בקודש.

בעיון שני בעקבות התהליך שעברנו, נגלה כי משנתו של הרב מלאה פסקאות ומאמרים העוסקים בכך. תורת התיקון לפוסט-מודרניזם, פזורה בעשרות ואולי אף מאות פסקאות בכתבי הרב¹³, שבהן מציב הוא יסודות איתנים להתמודדות ובניין בכל אותן סוגיות וחפצי לב שהזכרנו. פסקאות אלו באורות התורה, ובאורות התשובה, באורות הקודש ובאורות, בשמונה קבצים ובפנקס ה"ג, חושפות במבט שני, תורה שלמה המונחת ומצפה שיגלו אותה

⁹ בסוגיה זו שבה לא עסקנו במאמר הקצר הזה, יש מקום להרחיב רבות. נראה לעני"ד כי **סוגיה אחת מרכזית במאמר הדור נתעלמה מרבים וטובים; כוונתי ל'ישר' וה'כובש'**. אין לך נושא שכל כך **חי וזועק בימינו** כנושא זה. אחת התחושות המרחיקות מתורה ואמונה רבים וטובים, כאלה שגדלו בתוך המחנה וכאלה שמחוצה לו, היא **תחושת החנק האישי והפנימי הבאה עם ובעקבות חינוך-חינוך, חינוך האמון על הכבישה ושבירת הכוחות ולא על היישותם והעצמתם**. וד"ל.

¹⁰ וד"ק: **'נפש' ולא רק שכל**. משום שענינו הפנימי של דורנו הוא תיקון הנפש והחוויה, ולא רק העולם בירורי השכלי. תופעה זו שכבר הוזכרה בספרים, כמעבר מהתמודדות של "עץ הדעת" לשאלות וביוררים של "עץ החיים" משתקפת בין השאר בחוסר מוכנותו של הפוסט מודרניסט לקבל בכלל מושג של "אמת מוחלטת".

¹¹ בשונה מאוד מדברים שנדפסו ע"י ת"ח אחד בעלון מעייני הישועה - 'אהבה לחילוני ולא לחילוניות' - שכולה ריחוק וניתוק מהקב"ה להבנתו.

¹² עיי אורות התשובה ד, ג.

¹³ חלקן נאספו ע"י הר' יהודה ברנדס במאמרו 'אורות האדם' באקדמות'.

תלמידי חכמים שבדור, ויחיו עמה את ליבות ההמון. תורה זו - **שלא ניתנה תנומה** - מצפה שלא רק ילמדוה, אלא יחדשו מתוכה ויגלו בה פנים רבות מגוונות ומעמיקות - כהלכה. בניגוד להתנגדות הנפשית הראשונית לחיפוש הייחודיות והעצמיות, החופש והאושר, תגלה ותחשוף תורה זו את המימד הא-להי המסתתר בעומק תביעות אלו, ותיתן לו חיים וחופש.

אין כאן המקום לפרוט כרוכל את הפסקאות כולן, ולא את התהליך הלמידתי שרובו עוד לפנינו, אך כיוון ואזימוט' אל מבוא העיר וודאי יש כאן. ראשית לכול ישנו כאן שינוי **המגמה החרדה מפני כל זעקת חיפוש וכאב, והנועלת דלת בפני מבקשים ומחפשים**, באומרה '**כזה** ראה וקדש, ואל תחדש'. הפחד והחרדה המתלווים לגילוי התורני את השבר הפוסט-מודרניסטי, מייצרים בבית המדרש חרדיות מחודשת מפני כל חדש. אין בבירור רוחני שכזה משום לגיטימציה לכל מסקנה ונוהג, אך לחיפוש לבקשה, ולעומק העניין הנדרש, יש כאן ודאי וודאי אישור ומיצוי. "הבה נכין לו הדרך, נראה לו את מבוא העיר".

סיכום

א. היכולת להעתיק את **עקרונות** מאמר הדור לדורות שאחריו, (ולא להעבירו כמות שהוא) **הינה נדרשת** ומחוייבת המציאות מתוך קריאה נכונה של תהליכי הדור, ושל עומק המבט- בקודש ובמציאות הגלויה והסמויה, שהביאה את הרב להכרעה כי דור זה נשמה אדירה לו ולפרטיו.

ב. העתקה ופיתוח אלו מביאים אותנו להכרה כי דור זה על סיבוכו ומורכבותו, יונק מהשלבים הבאים של תורת הגאולה - "נתתי את תורתי בליבם ועל ליבם אכתבנה", ומעומק הדרישה לגלות קומות רוחניות ונפשיות בתורה ובתחיית הקודש.

ג. הדרישה הא-להיתמאנשי אמונה בדור זה, הינה אולי ההיפתחות וההקשבה לזעקת נפש הדור, והיכולת לגלות מתוך תורה, את מקומן של חלומותיו, ואת הסיגים שנדבקו בהם, ויש לנפותם. וכל זאת מתוך ענוות אמת היודעת כי לא כל האמת הא-להית התורתית כבר התגלתה בבית מדרשינו, ועל כן יש לנו עוד מה ללמוד או מה לחדש ולהתחדש בע"ה.

ד. מאמר הדור לדורנו ולדורות ייכתב לכשנשכיל לזהות בתורה כולה, ובכתביו של הרב את המקורות המאירים ומחיים בקדושה ובטהרה, את מה שנשמת הדור ונפשו ממבקשים לגלות ולחיות. מקורות אלו לכשייערכו למהלך רוחני אחוד ושיטתי, יוכלו לשמש מצע לתנועת התשובה ההדדית של כל רבבות עמך בית ישראל - דתיים וחרדים, חילוניים ומסורתיים.

אסיים בדבריו של הרב (אורות הקודש ג, קלח; שמונה קבצים ו, קצה), **המיוסדים** על מדרש¹⁴, שניצוץ רוח הקודש בהם, ויותר מניצוץ של תפילה ותחינה:

עם לבבי אשיחה ויחפש רוחי, יחפש וימצא, בנר ד' נשמת אדם יחפש, ומחשבתן של ישראל, הקודמת לכל, תאיר בראשית עז מקורה על כל אותיותיה של תורה. הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא, הנני פותח את קברותיכם עמי, והבאתי אתכם אל אדמת ישראל, ונתתי רוחי בכם וחייתם - **לשעבר תורה נתתי בכם, לעתיד חיים אני נותן לכם.**

¹⁴ אין כלשון הזו במדרש המצוי תחת ידינו, אך מקורו כנראה בשמות רבה (מח, ו): "אמר הקב"ה לישראל: בעולם הזה הייתה רוחי נותנת בכם חכמה, אבל לעתיד לבוא רוחי מחיה אתכם, שנאמר: "ונתתי בכם רוח וחייתם". ותודה עמוקה לרב אליעזר ולדמן שהאיר עיני במקור זה.